

**DÂRÜ'L-FÜNÛN EDEBİYAT FAKÜLTESİ MECMUÂSİ
VE BU MECMUÂNIN I.CİLDİNDE YER ALAN
DİL VE EDEBİYAT KONULU MAKALELER**

Dr. Şaban SAĞLIK*

GİRİŞ

Medenileşmenin ölçütlerinden biri olan dergiler, yaşanan ve yaşanmakta olan kültürel hayatın en büyük tanıkları, hatta belgeleridirler. Ayrıca dergiler, düşünen, sorgulayan, arayan, araştıran, gözlem yapan, kısaca söylenecek sözü olan insanların odaklaştıkları ve bir araya geldikleri fikir merkezleridir de.

Dergiler aynı zamanda bir mekteptir. Bir çok edebî şahsiyet ve münevver belirli bir dergide (ya da dergilerde) yetişmiştir. Hatta bazı dergiler bir ekol oluşturmuş, bir dönemin adı ve sembolü olmuşlardır. Bunun en güzel örneği **Servet-i Fünûn** dergisidir. Edebiyat tarihimizde *Servet-i Fünûn Devri* ya da *Edebiyat-ı Cedîde* adıyla anılan dönem, varlığını tamamıyla bu dergiye borçludur.

Yakın tarihimizde öylesine dergiler çıkarılmıştır ki, bunlar devlet politikasını tayin edecek derecede etkili olmuşlardır. Bunun en güzel örneği de **Genç Kalemler** dergisidir. Bilindiği gibi, Ömer Seyfettin ve arkadaşlarının çıkardığı **Genç Kalemler**, "Dilde Sadeleşme" hareketini başlatmış; bu hareket "Milliyetçilik" şuurunun oluşmasında ve yayılmasında etkili olmuştur. Dilde sadeleşme hareketi ve uyanan milliyetçilik şuru, daha önceden az çok varlığını hissettiren *Türkçülük* fikrini geliştirmiş; edebiyatta da *Millî Edebiyat* dönemini başlatmış; daha sonra da "Türk Milliyetçiliği" şeklini alarak, kurulan yeni Türk devletinin "millî bir devlet" olmasında bir hayli etkili olmuştur. Bununla da kalmamış, kurulan genç Türkiye Cumhuriyeti'nin temel ilkelerinden biri de "Milliyetçilik (Türk Milliyetçiliği)" olmuştur. İşte bütün bu gelişmelerin temelinde, **Genç Kalemler** ve bu dergiyle aynı fikri paylaşan çeşitli dergilerin büyük bir payı vardır. Görülüyor ki, kültür tarihi bir anlamda dergilerin tarihi olarak karşımıza çıkıyor.

Genelde kültürümüz, özelden de edebiyatımız için önemli birer belge (tanık) olan dergilerin tanınması ve tanıtılması, kültürümüz ve edebiyat bilimiyle uğraşanlar için son derece önemlidir. Bu sebeple, bu makalede ilk önce İstanbul Dârü'l-Fünûnu ile **Dârü'l-**

* Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

Fünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuâsı'nı tanıtacağız; daha sonra da pek ayrıntıya inmeden bu mecmuânın I.cildinde yer alan dil ve edebiyat konulu makaleler üzerinde duracağız.

İSTANBUL DÂRÜ'L-FÜNÛNU (ÜNİVERSİTESİ)

İstanbul Üniversitesi'ne 1933 yılına kadar "Dârü'l-Fünûn" denmiştir. Daha önceleri "*Dârü'l-Ulûm, Dârü'l-İlim, Külliye ve Camia*" gibi adlar da verilmiştir.

1845'te devlet dairelerine memur yetiştirmek için bir Dârü'l-Fünûn kurulması kararlaştırıldı. Bunun için Rüşdiye ve İdâdiler açıldı. Buralardan yetişen öğrencilerin devam etmesi için 14 Ocak 1863'te ilk Osmanlı Dârü'l-Fünûnu kurulmuş oldu. Bina olarak 1865'te Çemberlitaş'taki Nuri Efendi Konağı'na taşındı. Bu bina aynı yıl açılışındaki 4 bin ciltlik kütüphanesi ile yandı. Bu yangından sonra Dârü'l-Fünûn 1970'te Sultan Mahmut Türbesi civarında yeni yapılan bir binaya taşındı.

İlk kurulduğunda Derviş Paşa, Ahmet Vefik Paşa, Hekim Salih Efendi, Cevdet Paşa, Münecimbaşı Osman Efendi, Cemaleddin Efgâni, Osep Yusufyan, Salih Zeki ve Mehmet İzzet gibi kişiler hocalık yaptılar.

1870'ten sonra sırayla Yanyalı Hoca Tahsin ve Sava Efendi Dârü'l-Fünûn Eminliğine (Rektörlüğüne) atandılar. Cumhuriyet döneminin ilk rektörü de İsmail Hakkı Baltacıoğlu oldu.

Mülkiye, Hukuk, Tıbbiye gibi müstakil mektepleri; Ulûm-ı Aliye-i Diniyye, Edebiyat, Ulûm-ı riyaziyye, Tabiiyye, Türkçe, Arapça, Farsça, Fransızca, İngilizce, Almanca, Rusça, Kimya gibi dersleri ve bölümleri; ayrıca Jeoloji, Doğu dilleri ve Coğrafya Enstitüleri gibi de enstitüleri vardı.

Bir ara Dârü'l-Fünûna Almanya'dan 20 profesör çağrıldı. 31 Mayıs 1933 tarihinde 2252 sayılı kanunla üniversite kurma görevi Milli Eğitim Bakanlığı'na verilince "İstanbul Üniversitesi" adını aldı.¹

DÂRÜ'L-FÜNÛN EDEBİYAT FAKÜLTESİ MECMUÂSİ

İstanbul Dârü'l-Fünûn Edebiyat Fakültesi tarafından 1916-1933 yılları arasında çıkarılan ilmi derginin adıdır. Felsefe, sosyoloji, tarih, coğrafya ve edebiyat korularında yapılmış araştırma ve incelemelerin yer aldığı derginin ilk sayısı Mart 1916'da, son sayısı da Ocak 1933'te çıkmıştır. Tamamı 49 sayı olup bu sayılar 8 ciltte toplanmıştır. III.Cildin 2-3, 4-5. sayılarıyla V.cildin 1-2, 3-4 ve 4-5. sayıları bir arada yayınlanmıştır. V.ciltte 4. sayı mükerrer görünmekle beraber muhtevaları farklıdır.

¹ Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergah Yay., C.2, s.198; Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C.8, İst.1993, s.521-525.

Başlangıçta düzenli olarak iki ayda bir yayımlanan derginin 6. ve son sayısı Ocak 1916 tarihlidir. Bu sayıdan iki ay sonra yayımlanan ve üzerinde "Sene 2, Mart 1917, Sayı 7" ibaresi bulunan nüshadan sonra, derginin birinci serisinin yayını Mart 1922 tarihine kadar durdurulmuştur. Bu tarihte çıkan birinci sayı ile II.Cilde ve ikinci seriye başlandığından Mart 1917'de yayımlanan ve birinci serinin son sayısı olan nüsha herhangi bir cilde dahil edilememektedir.

Birinci sayıda kapağın iç yüzünde Tahrir Heyet-i İdaresi başlığı altında Mehmet Ali Aynî, Leiman Haupt, Gize ve Ziya Gökalp'in; kâtip olarak da Kâzım Şinasi'nin adları zikredilmiştir.

Mecmuânın yazı kadrosu, az sayıdaki yabancı ilim ve fikir adamı dışında hemen hemen İstanbul Dârü'l-Fünûnu Edebiyat Fakültesi müderrislerinden meydana gelmektedir.

İlk serisi büyük boy, daha sonra orta boy olarak neşredilen derginin her sayısı 80-120 sayfa arasında değişmektedir. Az olmakla birlikte bilhassa ilk sayılarda resim, harita ve çeşitli şekillere de yer verilmiştir.

Dergi başlangıçta Türkçü bir çizgideydi. Bundan dolayı Türk tarihi, Türk Edebiyatı ve inançlarına ait çoğu monografi mahiyetinde uzun incelemeler yer almıştır. Dergi 1926'dan sonra bir felsefe dergisi haline gelmiştir.

Mecmuânın bilhassa ilk sayılarının sonunda "*Tercüme Kısmı*" başlığı altında zaman zaman Batılı ilim ve fikir adamlarından tercüme edilen ilmi ve fikrî yazılara da yer verilmiştir. Bunlar arasında bilhassa Ahmet Naim'in Paul Janet'ten çevirdiği "*Felsefe Bir İlim midir?*"(Sayı 1,1916), "*Felsefenin Bir Kaç Yeni Tarifi*"(Sayı 1,1916) ve George Simel'den tercüme ettiği "*İçtimâiyyâtın Ülkesi*"(Sayı VIII,1932) adlı yazıları önemlidir.

Dergide "*Kitabiyyat Tahlilleri*", "*Bibliyografya*", "*Yeni Neşriyat*", "*Tenkit*", "*Yeni Neşrolunan Kitaplar*" adı altında kitap tanıtma yazıları da bulunmaktadır.

Bu dergi Harf İnkılabı üzerine Mayıs 1929'dan sonra (C.VII, S.1) yayınına Latin harfleriyle devam etmiştir. Yaklaşık dört yıl da Latin harfleri ile yayın yapan bu dergi 1933 yılında kapanmıştır.^{2 (*)}

² Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergah Yay., C.2, s.440; Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.8, İst.1993, s.525-526.

(*)**BİR DÜZELTME** : Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi'nin (Dergah Yay.) II.Cildinde bu dergiden söz ediliyor. Fakat, derginin ilk çıkış tarihi olarak 1338 (1922) verilmiş. Bu bir yanlışlıktır. Çünkü, derginin ilk sayısının kapağında 1332-1334 (1916-1918) tarihi mevcut. Yani Dârü'l-Fünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuâsı ilk olarak 1916'da çıkmıştır. Bu bilgiyi İslâm Ansiklopedisi(Diyanet Vakfı) doğru olarak veriyor.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi derginin son (kapanış) sayısının tarihini de yanlış veriyor. Derginin son sayısı 1933'te çıkmasına rağmen, adı geçen ansiklopedi bu tarihi 1932 olarak belirtmektedir.

Derginin ilk çıkış tarihi hakkındaki bu farklı bilgilerle ilgili olarak şunları söyleyebiliriz: Bu dergi, 1916'da çıktıktan sonra bir ara kapanıyor. Sonra 1922'de yeniden yayınlanmaya başlıyor. Demek ki, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi** derginin ikinci çıkış tarihini (1922) ilk çıkış tarihi olarak veriyor. 1932'de kapanma noktasına gelen, ancak, yayınına 1933'e kadar sürdüren dergi sonunda kapanıyor (1933). **Türk Dili ve Edebiyatı**

Bu dergi hakkında "Edebiyat ve Tenkit Sözlüğü" adlı eserde de şöyle kısa bir bilgi yer alır :

"İstanbul Dârü'l-Fünûnu (Üniversitesi) öğretim üyeleri tarafından 1916 yılında iki ayda bir olarak yayımlanmaya başlanan dergi."³

DÂRÜ'L-FÜNÛN EDEBİYAT FAKÜLTESİ MECMUÂSİ NİÇİN ÇIKTI

Derginin birinci sayısındaki ilk yazıdan bu sorunun cevabını öğreniyoruz. Mehmet Ali Aynî'nin yazdığı bu yazı "*Osmanlı Dârü'l-Fünûnu*" adını taşımaktadır. Mehmet Ali Aynî, Dârü'l-Fünûn'da Felsefe Tarihi müderrisidir. Yazar makalesinde, Fatih zamanından Tanzimat'a kadar geçen sürede Osmanlıdaki ilim ve sanat çalışmalarını özetliyor. Yazara göre, İstanbul'un fethiyle yeni bir çağ açılmıştır ama, ilimde aynı şey söz konusu değildir. Bu konuda Osmanlı'da ciddi bir atılım da olmamıştır.

Bu atılım ancak Sultan I. Mahmut ve III. Selim zamanında başlatılmış, bir takım yeni okullar (Humarhâne, Mühendishâne, Tıphâne vs.) açılmıştır. Mehmet Ali Aynî, bu arada yaygınlaşan yabancı dil öğrenmenin öneminden de söz eder:

"...Vakıa o sırada Müslüman çocuklarına bir Avrupa lisanı öğretmek adeta farz hükmüne girmişti. Zira, tercümanlık hizmetinde kullanılan Fenarlıların (Fener Rumları) suiniyyet ve hareketleri tamamen tahakkuk etmişti."(s.5-6)

Yazara göre "Meşhur sadrazam Mustafa Reşit Paşa bile bu ihtiyacın elzemini takdir ederek Paris'te sefir iken hoca tutup Fransızca tahsiline ikdam etmişti."(s.6).

Hem bu kaygılarla, hem de memlekette ilim ve sanatın yükseltilmesi için Dârü'l-Fünûn açılır (1863). Kapısına da hatt-ı celf ile yazılmış şu levha konulur:

"Açıldı yümn ile Dârü'l-Fünûn-ı Osmanî"(s.7).

Dârü'l-Fünûn açılmadan önce bir de Encümen-i Dâniş açılmıştı (1851). Bunun vazifesi "Memlekette ulûm ve maarifin terakkisine mütemadiyen hizmet ve himmette münhasır olmak"tı. Sadrazam Reşit Paşa, padişahın huzurunda yaptığı bir konuşmada Encümen-i Dâniş'in maksadını şöyle açıklar:

"Fünûn ve maarifi havi olmayan lisan her ne kadar zaten mükemmel ve muntazam olsa bile asâr-ı ümranda hâlf, iraza-yı haliyye gibi addolunur."(s.7).

Encümenin hizmetine dair olan nizamnâmenin 8. bendinde de şöyle denilir:

Ansiklopedist derginin kapanma noktasına geldiği 1932 tarihini kapanış tarihi olarak veriyor ki, bu yanlıştır. Çünkü, dergi 1933 yılında kapanmıştır.

³ M.Nihat Özön, Edebiyat ve Tenkit Sözlüğü, İst.1954, s.72.

"Fünûna ve sanâye dair yapılacak kitapların herkesin anlayacağı surette Türkçe olmasına dikkat ve ihtimam olunacaktır."(s.7).

Yazara göre Fuat Paşa ile Cevdet Paşa'nın birlikte yazdıkları **Kavâid-i Osmaniyye** işte bu maksatla kaleme alınmıştır.

Encümen-i Dâniş aslında kurulması planlanan bir Dârü'l-Fünûna hazırlık aşamasıdır. Aynî, Dârü'l-Fünûnun önemini vurgularken de Almanya'yı örnek verir:

"...Almanya'da taklibât-ı âhire-i fikriyyeyi ihdâs ve müdafaa eden zevâtın hepsi Dârü'l-Fünûnlardan yetişmişti. Mesela, Luther'in âvaze-i itizâli^(*) Wittenberg Dârü'l-Fünûnundan yükselmişti."(s.8)

Bu tür bilgileri Osmanlı-Avrupa münasebetleri dahilinde öğrenen bazı bürokratlar ısrarla bir Dârü'l-Fünûn kurulmasını istiyorlardı. Dârü'l-Fünûnda okumak için Avrupaya gidenler, hatta kaçanlar vardı. Memleketin en zeki çocukları adeta yurt dışına firar ediyordu. Hükümet, Dârü'l-Fünûnun yararına inandığından değil, Avrupa'ya firarın önünü almak için bir Dârü'l-Fünûn açılmasına karar çıkardı.

Mehmet Ali Aynî, Dârü'l-Fünûnun önemini hem halka, hem de hükumete anlatmak için bir mecmuâ çıkarmayı düşündüklerini belirtip "**Dârü'l-Fünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuâsı**"nın çıkış sebebini şu sözleri ile açıklar ve yazısını noktalar:

"Bu mecmuâ bu maksatla vukua gelecek sa'y ve himmetlerin âsârına cilvegâh olacaktır. Bu cihetle vatanın bilcümle münevver ve hars-ı millî mesâli ile meşgûl güzîde evlâdının muavenât-ı kalemiyye ve irşâdât-ı fikriyyelerinden istifade için sahifelerini her vakit açık bulundurmaya da kendisine vazife bilir."(s.10).

DARÜ'L-FÜNÛN EDEBİYAT FAKÜLTESİ MECMUÂS'I'NIN

I.CİLDİNDE YER ALAN DİL VE EDEBİYAT KONULU MAKALELER

CİLT I, SAYI I:

Derginin 1. sayısındaki ikinci yazı Cenab Şehabettin'e aittir. "*Mesâ'i-yi Lisâniyye*" adını taşıyan bu yazısında Cenab, dil çalışmalarında lügatin önemini anlatır.Yazıdan öğrendiğimize göre Cenab, devrin maarif nazırınca lügat komisyonunda görevlendirilecektir.

Bu yazıdan ilgi çekici bazı cümleler:

"Sanatına hürmet besleyen bir muharririn hayât-ı kelimâta hürmeti vardır."(s.11).

^(*)Martin Luther'in mezhepten çıkıp dinde reform yapmayı amaçlayan hareketi.

"Hayat-ı efkârı hayât-ı kelimât tayin eder."(s.11)

"Maksadı müphem ve nâkıs anlatan dil ile temin-i medeniyet mümkün değildir."(s.11)

"Gökten ilim ve fen yağsa, nûr-ı irfan gelse kelimât ile toplanır."(s.11)

"Mahdut ve makbûl bir kamusu olmayan lisan için hiç bir lafzın garâbeti iddia olunamaz."(s.11-12)

"Şems-i medeniyet görüyoruz ki, şems-i tabiatın aksine garptan doğuyor. Bu cihetle, yüzümüz gibi dilimizi de garba çevirmek bir vazife-i temeddün oldu. Bize ba'd-ezin öyle bir lisan lazım ki, yalnız medenî bir âlet-i tekellüm değil, aynı zamanda medenî bir miftah-ı tefekkür de olsun."(s.12)

Hissiyattan bahsetmiyorum, çünkü hiç bir lisan hissiyata istiâb edemez. Fakat bir hakk-ı meşru' gibi lisanımdan talep ediyorum ki, âlem-i efkâra tercüman-ı kâfi olabilsin.

Fikir, insanıyyetin malikâne-i müşterekidir. Lisan onu ihata edemedikçe kâsır ve nâkıs addolunur."(s.13)

"Bir fikir doğduğu lisanda güneş kadar vâzih da olsa, bizim dilimize geçerken az çok buğuluyor. Çünkü, kâfi derecede ziyâ-yı lügavî yok."(s.13)

"Karşımıza henüz tamamıyla hafır ve tahlil edilmemiş ve henüz bütün maknûzatını vermemiş üç arz-ı vâsi' var: Türkçe, Arapça, Acemce... Muhtâc-ı leyhimizi tabiiidir ki, evvel bâb kendi Türkçemizden istiyoruz. Bulamayınca, ancak o zaman iki komşu lisandan birine ve diğerine müracaatta mecbur oluyoruz."(s.13)

"Kelimesizlik dilimizin altında bir licâm gibiydi."(s.14).

1. Sayının üçüncü yazısı da Ali Ekrem'e aittir. Yazının adı "*Lisân-ı Nazımda Eşkâl u Efkar I*"dır. Nazım dilinde şekil ve fikir ilişkisinin incelendiği bu yazıda Ali Ekrem'in bir takım tesbitleri vardır.

Meselâ; Ali Ekrem "üslûp" için "*şekl-i edâ*" sözlüğü kullanır. Yazara göre şekl-i edânın fikir ve mana ile mükemmel sentezi (kemal-i tevafuku) her şairin en büyük emelidir. Şekil olmadan fikir güzelliği kabil olmaz. Şekil ve fikri yek-vücut kabul eden güzellik bilgisi (estetik) ulemâsı, şekil taşallutu altında ezilmiş kalmış büyük şairlerin duygu acılığını belki de kendileri kadar hissetmişlerdir.

Yazar bu arada Abdülhak Hamit'in şiir görüşünü örnek vererek onun şekille alay ettiğini söyler:

"Lisân-ı nesrin fezâ-ı bî-intihasında bile hükümrân olan saltanat-ı şekliyye, lisân-ı nazımda müthiş bir kudret-i istibdat ile tecelli eder. Çünkü, nazımın hududu nâ-mütenahilik içinde mahduttur."(s.15)

Sözü böylece nazım (şiir) diline getiren yazar, nazım dilinde -bilhassa şekli-değişikliklere gidenleri; şekille fikir arasında münasebet kurup alışlagelen şekilleri

yılanları birer "inkılâpçı" olarak nitelendirir. Bu kişilerin getirdiği yeniliklere de "inkılâp" adını verir. Ali Ekrem daha sonra bu inkılâpçıların kimler olduğunu şöyle açıklar:

"Tarih-i edebiyatımızda lisân-ı nazım üç büyük inkılâp arzeder: Bâkî, Abdülhak Hamit (Tarhan), Tevfik Fikret devirleridir."(s.16)

Ali Ekrem, derginin bu sayısındaki makalesini bu üç şairden Bâkî'ye ayırmıştır.^(*) Yazar, Bâkî'ye ayırdığı bölüme Ziya Paşa'nın Bâkî hakkındaki bir sözü ile başlar. O söz şöyledir:

"Bâkî bir müceddid-i tahsineyindir (iki güzel yenilik sahibi)"(s.16)

Yani Ziya Paşa'ya göre Bâkî, edebiyatımızda iki büyük özelliği ile tanınır. Bunlar:

1. Klasik edebiyatımızın kurucusu ya da öncüsü,
2. Divan şiirindeki İran etkisi (tazyiki)ne rağmen Bâkî, Türkçenin tabiat-ı aslisini, lisanımızın istiklâlîni zamanına göre fevkalâde bir muvaffakiyetle muhafaza etmiştir.(s.16).

Ali Ekrem'e göre, Bâkî'den önce, hatta onun zamanında ve daha sonra lisân-ı nazımda Türkçe kelimeler boş şeylerden (kemmiyât-ı mühmele) sayılmış, kullanılanlar da Farisî şivesine göre ya bozulmuş ya da gereksiz yere uzatılmıştır. Bâkî ise bu gidişe dur demiş, kendi lisanının kelimelerine hürmet göstermiş, aruz vezninin zoruyla kelimeleri değiştirmekten mümkün olduğunca kaçınmıştır.

Bâkî'nin devrin sanatkârları arasındaki konumunu bu şekilde belirttikten sonra yazar, "*Kanunî Mersiyesi*"ne de değinir. Yazara göre, *Kanunî Mersiyesi*'nde Bâkî'nin ruhunun feryatları duyulur. Bu feryatlar Kanuni devrinin fütuhât velveleleri kadar coşkun ve ahenklidir.

Ali Ekrem bu arada İran'ın âsâr-ı edebîsinin Türkistan'a adeta uçarak geldiğini, Türk şairlerinin bu eserleri takip ettiğini belirttikten sonra şunları söyler:

"Bâkî Muhteşem Kâşânî'nin Mersiyesi'ni mutlaka görmüştür. Agleb-i ihtimâlâta göre bu şiir kendisine meşk-i taklit oluyor. Seyyidül-Şüheda (Hz.Hüseyin) için yazılmış olan o mersiye'nin naziresi meydân-ı cihatta terk-i hayat eden "hem gazi hem şehit" padişaha (Kanuni) şâyan değil midir?"(s.17).^(**)

^(*)Bu yüzden olacak, yazar makalesine "I" sayısını vermiş. Biz bu "I" sayısından yazarın derginin ileriki sayılarında Hamit ve Fikret'le ilgili olarak makaleler yazacağı anlamını çıkardık. Muhtemelen makalenin "II"si Hamit'le, "III"sü de Fikret'le ilgili olacaktır. Ancak derginin bütün koleksiyonuna sahip olmadığımız için Hamit ve Fikretle ilgili makaleleri okuyup değerlendiremedik. Fikret ve Hamit konulu makalelerin olup olmadığı konusunda da kesin bir şey söylemek zor.

^(**)Bu arada Muhteşem Kâşânî'nin mersiyesi hakkında Yahya Kemal'in söylediği bazı sözlerden de bahsetmek gerekir:

"Asırlardan beri her sene Kerbelâ'da icra edilen âyinde Hüseyin için vaveylâ edenler, ağlayanlar, vücutlarını büyük ve keskin bıçaklarla döğenler en ulvî bir ızdırıp duyuyorlar. Yalnız Hüseyin için mersiye'yi Acem'in şairi coşkun Muhteşem Kâşânî yazdı."

Ali Ekrem yazısının bir yerinde şunu da söyler:

"Sultan Süleyman'a mersiye yazmayı düşünen Bâkî'nin fikri değil, vicdanıdır."(s.18)

Bilindiği gibi Bâkî'nin mersiyesi bent biçiminde yazılmıştır. Ali Ekrem'e göre, bu bentlerin her birinin ilk beyitleri (matla'ları) çok mükemmeldir. Yazar buna sebep olarak şunu gösterir:

"Büyük şairler birinci gazellerinin matla'nını her zaman güzel yazmazlar mı?"(s.23)

Yazar bu arada lisân-ı nazımla ilgili şu bilgileri de verir:

"Lisân-ı nazımda icaz kadar itnâbın da câri olduğu malumdur. (...) Bir şairin büyüklüğü lisân-ı nazımda ihtiyar ettiği itnâblarla takdir edilebilir denilse yanlış bir fikir beyan edilmiş olmaz. Hangi lisanda yazılmış olursa olsun âsâr-ı muhalleden addolunan şiirlerde şekil ü edânın manaya tahmil ettiği itnâblara gayet güzel nümûneler bulunur."(s.23)

Ali Ekrem'in şu sözüyle bu konuyu bitirelim: "Lisân-ı nazımınızın bugünkü mertebe-i bülemlend-i muvaffakiyetinde kökâ Bâkî'nin rûh-ı irşadı hiss olunur."(s.26)

Dergideki beşinci yazı G.Bergeştereser'e aittir. Bergeştereser, Dârü'l-Fünûnda Elsine-i Sâmîyye Mukayeseli Sarfî müderrisidir. Yazısı "*Lisan ve Yazı*" adını taşımaktadır.

Yazar, yazısının baş taraflarında "lisan" ve "yazı" kavramlarını tanımlar. Bunların tarihçelerini anlattıktan sonra şu tanımları yapar:

"Yazı tabirine nazaran isti'mâl olunan 'lisan' tabirinden maksat, ağızdan çıkan kelimadır."(s.41)

Yazar lisanı da şöyle tanımlar:

"Lisan, asıl itibariyle, söylenen ve fer' itibariyle yazılan kelimadır."(s.41)

Yazara göre, ilm-i elsine (dilbilim), ilk önce söylenen kelimadır, sonra da yazı ile uğraşmalıdır.

"Bir mana müteaddit kelimelerle ifade edilebilir."(s.42) diyen yazar, bu arada resim-yazıdan ve bunun kullanıldığı Çince'den de söz eder. Yazar Çince'de aynı kelimenin çeşitli şekillerinin olmadığını da söyler.

Bergeştereser, alfabenin doğuşu ile ilgili olarak da şu bilgiyi verir:

"Ehemmiyetsiz istisnalar ile, elyevm kürre-i arzda kullanılan alifbalar, doğrudan doğruya olsun olmasın, eski garbî Sâmî elifbasından ta'dilen meydana gelmiştir."(s.43)

Yahya Kemal'e göre Kanuni'nin ölümünde yanında bulunan en sadık paşalar, ağalar ve askerler çokça gözyaşı dökmüşler, feryat etmişlerdir. O seferde Kanuni'nin yanında bulunmayan Bâkî ise Kanuni'ye mersiye yazmıştır. "Ve o matemî biz hâlâ Bâkî'nin mersiyesinden hissedebiliyoruz." (Yahya Kemal Beyatı, *Edebiyata Dair*, İst. Fetih Cemiyeti Yay. İst. 1984, s. 154)

Yazar burada Çin yazısını istisna olarak görür. Yazara göre Çin yazısı harf sistemine göre değil, resim-yazı (sembol) sistemine göre düzenlenmiştir. Yazarın alfabeden kastı harf sistemidir.

Yazıdan öğrendiğimize göre, Yunanlılar Milattan bin sene evvel, garbî Sâmi yazısını kullanmağa başlamışlardır. Yine aynı yazıda Yunanca, İbranice ve Fransızcadaki ortak harfler de belirtiliyor.

Bir yazının mükemmel olması için, o yazının nasıl olması gerektiği hususunda da yazar şunları söylüyor:

"Bir yazının mükemmel olabilmesi için, o yazı söylenilen kelamın bütün anasını tamamıyla ifade edebilecek ve yazılan şey, sûret-i mutlakta söylenilen şeye mukabil bir halde bulunmalı. Tâ ki, söylenilen lisan elde edilemez ise, yazılan onun yerini tutabilsin."(s.47)

Yazıda "sandhi" diye bir kelime geçiyor. Bu kelime Sanskritçeden alınmış olup, "terkip" manasına gelir. Avrupalı dil alimleri bu kelimeyi uzun süre kullanmışlardır. Yazıda bunun gibi başka adlandırmalar da vardır. Şöyle ki:

Müsâvi Sadâ : Arap alfabesindeki "Sin" ve "Sad" sesleri

Cihâz-ı tekellüm : Söz grubu

Sür'at-ı tekellüm : Teleffuz

Cümlelerin vezni : Sür'atin ve hususiyle tevakkufların müddeti ve

sadanın yüksekliği ve alçaklığından husule gelen farklar...gibi.

Yazara göre, bir cümle seslendirilirken "sür'at, müddet", "yüksek ses, alçak ses" ve "ahenk" çok önemlidir.

Yazının sonuna doğru "tekellüm makinaları" diye adlandırılan "fotoğraf" ve "gramafon"dan da söz edilir. Yazar makalesini "dil laboratuvarları"nın önemini vurgulayarak bitirir.

Birinci sayının 6. yazısı "*Mısır'da Yazılmış Türkçe Kitap*" adını taşır. Necip Asım'ın yazdığı bu yazı oldukça önemlidir.

Bu yazı Mısır'ın tarihçesi ile başlar. Bu tarihçe verilirken Türklerin oraya ilk olarak ne zaman gittikleri de belirtilir. Yazıdan anlaşıldığına göre, Mısır'ın ilk Türk valisinin adı "Yahya bin Dâver"dir. Halife Mehdi tarafından 153 senesinde atanmıştır. Yazıda bu valinin özellikleri ayrıntılı olarak tanıtılır. Bu arada Mısır'ın Türk askerini ilk defa Halife Me'mun zamanında gördüğünü de öğrenmiş oluruz.

Yazıda daha sonra Tulunoğulları Devleti'nden, Ahşitlerden, Fâtimilerden, Selâhaddin-i Eyyübî'den ve Kölemenlerden özet bilgilerle bahsedilir. Yazar Tulunoğullarından söz ederken, onların yaptırdığı bir camiyi, Avrupalı mimarların Arap eseri saydığını, bunun yanlış olduğunu belirtir. Yine yazıda Selâhaddin-i Eyyübî'den söz

ederken aslında onun "Kürt" olduğunu, fakat Türk kültürü içinde yetiştiği için kendisini "Türk" olarak gördüğü de ifade edilir.

Yazıda **Divânü Lügati't-Türk'ten** de söz edilir. Bu kitap "Türklüğün kendi milliyetine, an'anelerine bağlı olduğunu gösterecek bir eser"(s.56) şeklinde nitelendirilir.

Makalede Türklerin neden fazla kitap yazmadıkları konusunda da şunlar söylenir:

"... Mısır'da Kölemen hükümeti teşkil edilinceye kadar Türkçe ve Türkçe'ye dair yazılmış başka bir şey (**Divânü Lügati't-Türk'ten** başka) bilmiyoruz. Bunun sebebi ise, âlem-i İslâm'da milyonlara varan Türklerin hep askerlikle meşgul olmaları, ilme mensup bulunanlarının muhite uyararak Arabî ve Fârisî okuyup yazmalarındır."(s.56)

Yazara göre, Mısır Hükümeti Kölemenler eline düşer düşmez Türkçe başka bir ehemmiyet kazanır. Bir kütüphane teşkil edecek derecede Türkçe eserler yazılır. Türkçe'nin bu ehemmiyeti Türk'ten gayri olanların gözünü açıyor, Türkçe bilmek, öğrenmek zaruret halini alıyor.

Bu açıklamasından sonra Necip Asım, Mısır'da yazılan kitapları da şöyle tanıtır.

"...Endülüslü Ebu Hıyan "**Kitâbu'l-idrâk fi-Lisânü'l-Etrâk**" adlı ma'rif eserini neşrediyor. Başka bir Arap "**Et-Tuhfetü'z-Zekiyye fi-Lügati't-Türkiye**"yi yazıyor. Konyalı Halil adlı birisi de "**Tercümân-ı Türkî ve Arabî**"sini kaleme alıyor. Araplara Türkçe öğretilmek maksadıyla vücuda getirilen bu eserler ancak hakimiyeti elde eden Kıpçak Kölemen lehçesine mütealliktir. Ara sıra Türkmence'den aldıkları kelimeleri müellifler "**Türkmanî**" diye kaydetmeği asla ihmâl etmezler..."(s.56)

Moğolların Anadolu'yu istilası sonucu çok sayıda Anadolu ve Azerî Türkünün Mısır'a gittiğini de bu yazıdan öğreniyoruz.

Necip Asım, başlangıçta aynı olan Kıpçak ve Türkmen lehçesinin zamanla ayrıldığını söyledikten sonra, yukarıda adı geçen iki Türkmence kitapla ilgili kütüphane kayıtlarını verir:

"Evkât-ı Hümayun Nezaret-i Celilesince Tarih Kütüphanesi ittihazından dolayı Fatih'teki Nûr-ı Osmaniye'ye nakledilen tarihi eserler içinde 4271, 4272, 4273, 4274 numarada mukayyed bir *Siyer-i Nebevî* mevcuttur. Kütüphane defterinde 4274 numarada kitabın 5. ve 6. cildi diye gösterilen mücellid asıl eserin başı nâkıs 1.cildi ile sonu eksik 2.cildinden ibarettir. Bu mücellidin istinsah tarihi yoktur. Fakat kağıdının, yazısının, lisanının delâletleriyle tarihçe en eski, takriben 10. asra ait bir nüshadır. Kütüphane defterinde 4273 numarada eserin 2. ve 3. cildi diye gösterilen mücellid ise ayrı ayrı kalemlerden çıkmış, 1. ve 2. ciltlerden ibarettir. 1. cildin yazısı 11. asra aittir."(s.57)

Necip Asım, makalesinde söz konusu ettiği kitabın yazarı hakkında şunları söyler:

"...Müellifin adı: Mustafa bin Ömer Ed-Darîr Er-Rumî, 4271 numaralı 1.cilde nazaran ismi Mustafa bin Yusuf Ömer Ed-Darîrî El-Erzen Er-Rumî'dir." (s.57)

Kitabın yazılışı hakkında da şu bilgiler verilir:

"4272 numaralı mücelledin 1.cildinin mukaddimesinde müellif 779 senesinde Mısır'a gittiğini, 784'te tahta çıkan mülk-ez-zahir bir kavme intisapla 5 yıl huzurunda Siyer-i Nebvî, Feth-el-Şam ve Mısır'ı takrir eylediğini ve nihayet sultanın emriyle bu siyeri yazdığını haber veriyor."(s.57)

Yazar daha sonra kitabın önsözünden bahseder. Buna göre kitabın başında bir buçuk sahifelik Arapça bir mukaddime vardır. Bu mukaddimededen sonra da şöyle bir Türkçe bölüm geliyor:

"Hazeran-ı hezârbâr-ı şeker ü minnet ol bir u bâr-ı Cebbâra ol görücü ve gözücü sitâre ol bilici ve yarlıgacı Gaffâre bu göze görünen âlemleri ol görünmez âlemden bize nişâne gösterdi."(s.57)

Burada sözü edilen kitapta Hz.Osman için yazılan bir de şiir yer alıyor. O şiirden bir bölüm şöyledir:

Ne ser didi Süleyman benzedi Osman
Ki düzdi tantana düzgün haşmet-i sultan
Ömer bu düzgünü kılmadı nu hûd-ı sıddik
Bu resme ayîn u devlet-i imâret-i erkân (s.57)

Bu kitap bir "**Siyer-i Nebî**" kitabıdır. Peygamberimiz anlatılır. Makalede bu kitabın yazılma sebebi hakkında da şunlar söylenir:

"Bu fasıl içinde kendünün sergüzeştin ider haber virür. Dahî bu kitap ki Resûl'ün siyerisi kitabıdır. Arap dilinden Türkî diline ne sebepten tercüme olunduğunu bildirir."(s.58)

Darîr'in yazdığı bu kitabın tarihi de şöyledir:

"4271 numaralı 1.cilt Muhammed bin-El-Hacı-yı Fazl 91 Es-Sivasî tarafından 1056 senesi seferinin beşinci perşembe günü yazılmıştır." (s.58)

Bu arada kitabın telif sebebi de belirtilir. Kitabın yazarı Darîr bunu şöyle açıklar:

"Darîr ider ol yıl içinde Resûl'ün hicretine 799 yıl olmuştu. Darîr'e Mısır sefiri rûz kıldı. Ol çok Darîr'e çün Mısır şehrine geldi. Dilediğim Mısır'ın malikine ve lîkin ana ol devlet ve ihtişâm ya ol hürmetye ol makamye ol münzilet kande kim mülûkun hazretine yol bula yahut sultanlar sohbetine lâyıq ola. Yahut bu saâdet issi cihanda kemdür kim Mısır sultanının herifi ve nedimidir."(s.58)

Yazar daha sonra kitaptan bazı bölümler verip şiir örnekleri sunuyor.

Necip Asım 4286 numarada kayıtlı olduğunu söylediği "Fethü'l-Şam" adlı kitabı da tanıtır. Bu kitap ilk önce Mısır'da imiş, sonradan İstanbul'a getirilmiş. Kitapta şöyle bir kayıt vardır:

"Sahibe ve mâlike iz'at-el-âbâd. Hamididdin el-Kitab-ı bahzene el-âmire"(s.60)

Makalenin sonunda bir lügatçe verilmiş. bu lügatçede bazı kelimelerin ilk önce orijinalleri, sonra da Türkiye Türkçesindeki karşılıkları belirtilmiştir. Hemen her ciltten örnek seçilmiş. Bir kaç tane örneği buraya alıyoruz:

Orijinal	Türkiye Türkçesi
"yapmak"ye'den sonra elif yok	"yapmak"(örtmek,kapamak),ye'den sonra elif var.
"yahın",(noktalı) hı ile	"yakın", kaf ile
"eyle"	"öyle", eliften sonra vav var.
"geliserdir"	"gelecektir"

Necip Asım yazısını şu sözle bitirir:

"Şarkî Anadolu lehçesi tarihinde mühim bir mevki' tutan biçâre Darîri'nin kitaplarından edebileceğimiz istifade şunlardan (lügatçe, cümle örnekleri ve şiir parçaları) ibarettir."(s.72).

Birinci sayının 7. yazısı Halit Ziya Uşaklıgil'e ait olup bu yazı "Göte'ye Dair I"(*) adını taşımaktadır. Halit Ziya bu yazısında önce Goethe öncesi Almanya'yı anlatır. Daha sonra Goethe'nin gelişiyile Almanya'da oluşan edebî değişime değinir. Yazar, Goethe'nin niteliklerini sıraladıktan sonra Alman halkının gözünde onun hangi konumda olduğunu şu sözlerle belirtir:

"...Bütün Almanya onun nâmını mevcudiyet-i maneviyyesinin ukde-i eyvânında sallanan bir fanûs-ı kudsiyet kabilinden selâmlar..."(s.64)

Yazar Goethe'nin evrensel değerini de şöyle belirtir:

"Değil bütün cihân-ı irfan onun fer ü tâbına karşı bir hiss-i hürmetle baş eğer.(s.64)

Halit Ziya daha sonra Goethe'nin şeceresini ve çocukluğunu, okula gidişini ve annesini, onun anne-babası hakkındaki düşüncelerini ayrıntılı olarak anlatır ve sonra eserlerine geçer.

(*)Bu yazıdaki "I" rakamı da, yazının devamının olacağı anlamına gelmektedir. Ancak, derginin bütün koleksiyonuna sahip olamadığımız için yazarın Goethe hakkındaki diğer yazılarını okuyup değerlendiremedik.

Eserleri bahsinde Halit Ziya önce Goethe'nin **Hatırat**'ından söz eder. Bunu Goethe'nin edebiyata ilgi duymasının sebebinin belirtilmesi ve ünlü şairin yetişmesinde etkili olan kaynakların tanıtılması izler.

Yazar bu arada Goethe'nin mahlası ile tesirinde kaldığı ünlü şairi de tanıtır. Buna göre Goethe'nin mahlası "Volfgang"dır (s.65). Goethe'yi etkileyen ünlü şair de "Kalupştok"tur (s.65).

Babası hukukçu olan Goethe, bir ara da hukuk tahsili yapar. Bu arada şiiri bırakır. Belli bir aradan sonra Katerina adlı bir kıza tutulan Goethe, bu aşk sebebiyle yeniden şiire döner.

Makalede daha sonra Goethe'nin -**Hatırat**'ı dışındaki- diğer eserlerinden ve şairliği ile şiir anlayışından söz edilir.

Goethe deyince aklımıza gelen bir diğer isim de **Faust**'tur. Yazıda Goethe'nin **Faust**'u yazmasına etki eden hayalperest bir kadın dostundan da söz edilir.

Yazının sonunda ise, Goethe'nin yeni bir aşkıdan, kız kardeşinden ve eserlerinin Alman halkınca nasıl görüldüğünden de ayrıntılı olarak bahsedilir.

CİLT I, SAYI 2:

İkinci sayının ikinci yazısı da Necip Asım'a aittir. Yazının adı "*Elifbamız Hakkında Bazı Mülâhazalar*" dır.

Yazıda önce alfabenin tarihçesi belirtilir. Bu konuda Nazr bin Asım Yahya bin Yuammer ve İmam Halil'in tertip ettikleri "Elifba düzeni"(alfabe) tanıtılır. Ebced ve Arap usulleri hakkında bilgiler verilir.

Necip Asım, kendi zamanındaki alfabe öğretim metodunu da verir; bu arada noktalardan ve hareketlerden bahseder. Fakat devrindeki bu metodu beğenmez, eleştirir.

Yazar, ayrı ayrı hareketleri tanıtırken, özellikle "ötre"den bahsederken Nasrettin Hoca'dan bir örnek verir. Gûyâ Nasrettin Hoca bir gün demiş ki, "Oğullarınızın adını 'Eyüb' koymayınız. Kullanıla kullanıla 'İp' olur."(s.133)

Burada şunu görüyoruz ki, dil ve kurallar kullanıla kullanıla aşınıyor, zamanla kelimelerden bazı sesler düşüyor ya da değişiyor. Demek ki, dildeki ses değişikliklerinin bir sebebi de çok kullan(ıl)ma sonucu oluşan aşınmadır.

Necip Asım'a göre, şark ve garp alfabeleri arasında da fark vardır. Şarkta sağdan sola doğru bir yazım söz konusudur. Ayrıca şarkta bir çok ses için harf yerine hareke türü işaret kullanılır. Buna karşılık garplılar ilk önce sağdan sola doğru yazmışlar, zamanla kolaylık olsun diye soldan sağa doğru yazmaya geçmişlerdir. Ayrıca garplılar, şarkta hareke ile gösterilen bazı seslerin yerine ayrı bir harf koymuşlardır.

Yazar ebced hesabına göre dizilen Arapça harflerle a'dan z'ye doğru dizilen garp harflerinin sırasının aynı olduğunu belirtir ve bunu yazısında bir cetvel halinde sunar.

Necip Asım yazısının bir yerinde Avrupadaki harfleri almamız gerektiğini de söyler:

"...Acaba biz de elifbayı Avrupalı gözüyle görüp öylece telâkki edemez miyiz? Bence bu hem mümkün hem de faydeli olacaktır."(s.135)

Sözünden de anlaşılacağı gibi Necip Asım resmen yeni harf kullanma önerisinde bulunuyor. Yazar, Arap harflerinden oluşturduğu yeni harf şekillerini de örnek olarak verir.

Bazı ülkelerin alfabelerinde çift sesliler vardır. Bunlar tek ses gibi değerlendirilir. "eu" ve "ou" gibi. Necip Asım, mesela "ou"ya karşılık "çift vav"ı öneriyor.

Yazar makalesini şu cümle ile bitirmektedir:

"...Hurûf-ı İslâmiyyenin enva' içinde en güzellerini seçüp bir elifba vücuda getirmek için bediiyyat mütehasislerinin kararı bu işi başa çıkarmağa kâfidir."(s.136)

CİLT I, SAYI 3

Üçüncü sayının üçüncü makalesi de önemlidir ve üzerinde durmağa değer. Yazının adı "*Türk Elisine ve Tarihine Dair Bazı Yeni Alman Neşriyatı*".

Yazarı Gize'dir.^(*) Almancadan tercüme eden İbrahim Necmi'dir.^(**)

Bu makalede Almanya'da Göttingen Encümen-i Dânişi tarafından yayınlanan "*Şark-ı Türk Lehçelerine Dair Bazı Tetebbuat*" adlı Türkçe kitaptan söz edilir. Söz konusu kitap üç makaleden oluşmuştur. Bunlar;

1. Prof. Will Bang'ın yazdığı "*Şark-ı Türk Lehçelerine Dair*",
2. Martuvart'ın yazdığı "*Kumanların Kavmiyyetine Dair*",
3. Will Bang'ın yazdığı "*Kuman Lisanında Mezamir-i Meryem (Hz.)*" adlı makalelerdir.

Yazara göre, bu makaleler Türk lisanı ve tarihi bakımından son derece önemlidir. Necip Asım her üç makaleyi de tanıtır.

Birinci Makale:

Bu makalede "henkit" denilen bir lisan hadisesi ile "huruf-ı halkıyye" denilen bir harf çeşidinden söz edilir.

Makalede "henkit" şöyle tanımlanır:

(*)Gize, Dârü'l-Fünûnda Ural-Altay Lisanları Mukayeseli Sarfı müderrisidir.

(**)İbrahim Necmi, Dârü'l-Fünûnda Ural-Altay Lisanları Mukayeseli Sarfı müderris muaviniidir.

"Beyne'l ufûm 'damak' ve lisân-ı fende 'henk' denilen ağız tavanına dilin temasıyla tekellüm edilen hurûfa "hurûf-ı henkiye" ve bu tarz-ı teleffuza-i temayüle 'henkit' diyoruz.(s.287)

Hurûf-ı halkıyye de şu anlama gelir: "Boğazdan teleffuz edilen harflere denir."(s.287)

Yazar "henkit" ve "hurûf-u halkıyye"nin Türk dili tarihindeki önemini de vurgular. Bu iki dil hadisesi hakkında Radlof ve Bang'a ait görüşleri ayrı ayrı verir. Yazıda dikkatimizi çeken bir husus da şudur:

"Radlof Kuman lehçesini eski bir garp lehçesi add ve telakki etmiştir." Buna karşılık Bang da Kuman lehçesini şark lehçesi kabul etmiştir.(s.288-289) Bu iki dilci arasında bu bakımdan fark vardır.

İkinci Makale:

Bu makalede ilk önce "Kuman" adı üzerinde durulur. Buna göre "Kuman" ismi ilk defa 1078 Rum kaynaklarında zikredilmiştir. Rum kaynağında Oğuzlarla Peçeneklerin topluluğuna "Kuman" denmiştir. Macar tarihçileri "Kumanlara" "Kuni" demişlerdir. Bu kelimenin "Hun" kelimesiyle olan ses benzerliği dikkat çekicidir.

Rus tarihçileri de Peçenekler dışında göçebe olarak yaşayan üç Türk kabilesinin daha adını anıyorlar. Bunlar "Turki", "Berendici" ve "Polovtisi" adlarını taşırlar.

Bunlardan "Polovtisi"(çoğulu Polovestesi) adı, ırkla ilgili değil, şekille ilgili bir addır. Rusça'da "Polovi" "sarı" renk anlamına gelir. Bu Türk kabilesine saçlarının sarılığından dolayı "polovtisi" denmiştir.

Yazar, Kumanların Oğuzlara mensup bir kabile olduğundan şüphe etmediğini belirtir. Yazının devamında Kumanların tarihleri ve muhtelif devirlerdeki durumu da açıklığa kavuşturulur. Yazıda ayrıca Kumanlarla ilgili Şark kaynaklarından da söz edilir. El-Birûnî ve Mahmut Avfî gibi âlimlerin görüşleri sunulur.

Yazının sonunda şöyle bir cümle dikkati çekmektedir: "...Şu kavmiyyet meselesi lisanîyatça o kadar ehemmiyetle telâkki edilemez."(s.293)

Üçüncü Makale:

Yazar üçüncü makaleye şu sözlerle başlıyor:

"Silsile-i makalâtın üçüncüsü olan bu makalesinde Prof.Bang, Hz.Meryem'e ait mezâmir-i cami' olan ve kuman lehçesiyle muharrer bulunan eserin metnini tenkit nokta-i nazarından mükemmel ve nâ-kâbil-i itiraz bir surette neşreyliyor."(s.293)

Bang'ın Radlof'un aksine Kuman lehçesini Batı lehçesi değil de, doğu lehçesi saydığı görüşünün yineleniği bu yazıda Hz.Meryem'le ilgili bir Kumanca metin tanıtılır. Bu metin hakkında Bang'dan önce çalışanlardan söz edilir.

Makale şu cümle ile sona erer:

"Türk lisanları hakkındaki tetebbuât-ı ilmiyye sahasında en parlak neşriyattan ma'dut olan üç makalenin semerât u netayıcı ilim için derece-i nihayede kıymettar ve faidelidir."(s.294)

CİLT I, SAYI 4

Dördüncü sayı Dârü'l-Fünûn Asâr-ı Edebiyye Tedkikatı Mûderrisi Ferid'in uzunca bir makalesiyle başlıyor. Yazının adı "*Kınalızâde Ali Çelebi*"dir. Kınalızâde Ali Çelebi'yi biz özellikle Eski Türk Edebiyatı sahasında bir tezkire yazarı olarak biliyoruz. Fakat makaleden anladığımız kadarıyla Kınalızâde Ali Çelebi hem tezkireci, hem şair, hem de bir ahlâkçıdır. Yani Çelebi çok yönlü bir kişidir.

Makale büyük adamlarla ilgili şu önemli cümle ile başlıyor:

"Büyük adamları yaşatmak demek, hayat-ı ilmiyye ve hususiyelerine ait şu'un-ı müteferrikayı toplayıp ecza-yı perakende halinden çıkarmak, hayatın müz'ic, müteayib avarızından tecritle daha musaffî bir suretle iktirân eden hüviyet-i afilelerine müdrikimizde yeni bir saha-i ta'yin vermek demektir."(s.357)

Daha sonra büyük adamların tercüme-i hallerinin önemi vurgulanır. Yazıda tercüme-i hal (biyografi)ler "*timsâl-i maneviyye*" olarak adlandırılmış. (s.357) Yazara göre bir âlimin, bir şairin payeden payeye, memuriyetten memuriyete geçişi günü gününe, saati saatine kaydedilmelidir.(s.358)

Yazar bu görüşüne Nev'izâde Atâyî'nin "Bâkî" hakkında yazdığı bir bölümü örnek olarak verir.

Meşhur kişilerin hayatlarını "ilmî hayat" ve "âdî (hususî) hayat"(s.359) diye ikiye ayıran yazar, daha sonra Kınalızâde'nin biyografisine geçer. Kınalızâde'nin Ispartalı olduğu ve orada doğduğu belirtilir. Daha sonra, Kınalızâde'nin yetişmesi, hocaları, âlimliği, eserleri ve Ebussuud Efendi ile konuşması sırasıyla açıklanır.

Yazıdan öğrendiğimize göre, Kınalızâde Ali Çelebi'nin "*Ahlâk-ı Alâî*" ve "*Müretteb Dîvân*" gibi eserleri vardır. Dönemin medreselerinde mezun olmak için bir risâle (tez) hazırlama usulü olduğundan, Ali Çelebi de bir risâle hazırlamıştır.

Kınalızâde'nin Molla Câmî'nin *Baharistan*'ını ezberlediğinin de belirtildiği bu makalede, onun Arapça, Farsça ve Türkçe bildiği, her sözünü ayet ve hadisle süslediği de ifade edilir. Muamma, divan şiirinde bilmeceye verilen addır. Bu türü edebiyatımıza Emirî ve Ali Çelebi'nin getirdiği de yazıda zikredilir.

Makalede Kınalızâde'nin "*Ahlâk-ı Alâî*" adlı eserinin önsözüne yazdığı kıt'a da yer alır. Yine yazıdan anlıyoruz ki, Ali Çelebi bu eserini Sadrazam Ali Paşa'ya ithaf etmiştir.

Ali Çelebi, kitabında ahlâkı on bölüme ayırmıştır. Bu on bölüm makalede ayrı ayrı tanıtılır.

Yazıda ayrıca Kant'la Ali Çelebi "düşünüyorum, öyleyse varım." sözü bakımından karşılaştırılır. Oldukça uzun olan makale Kınaltzâde'nin bir dörtlüğü ile sona erer.

Dördüncü sayının ikinci yazısı da önemlidir. Yine Necip Asım'a aittir. Yazı "*Kıpçak Türkçesine Dair*" başlığını taşıyor. Yazıda sırasıyla, Kıpçakların tarihine, Kumanlara, Kuman-Macar ilişkisine ve Türklerin Hıristiyanlaşmasına değinilir. Makalede geçen şu cümle bu bakımdan ilginçtir:

"Türklerden ötede beride cemaatla Hıristiyan olanlara tarihte tesadüf olunur. Fakat Türk ruhunun Hıristiyanlığa ısınmadığı da görülür. Türk seciyesinde taassub yoktur."(s.380)

Hıristiyanlaşan Türklerden de söz eden yazıda meşhur Kuman Sözlüğü olan **Codex Cumanicus** da şöyle tanıtılır:

"Kurun-ı vustada demir ile kanın kuvve-i iknaiyyesi şüphesiz ki pek büyüktür. Fakat, bu hususta misyonerlerin ne derece gayret etmiş olduklarına Avrupaca **Codex Cumanicus** namıyla ma'ruf olan **Mecelle-i Kumaniyye** delâlet etmektedir. Vakıa bu **Mecelle** Kumanların örf ve adetlerine dair bize çok bir şey öğretmez. Bir kaç sahifelik bilmecelerden ma'ada bunlarda bizlerce ehemmiyete şayan bir şey yoktur. Hıristiyanlığa müteallik ilahî, dua ve saireden ibaret olan bu **Mecelle** 1303 miladî tarihinde yazılmıştır. İşte o devirde Kuman diline dair malumat almak için bu **MECMUÂ** mühim bir vesikadır."(s.381)

Yazar yazısının sonuna **Codex Cumanicus**'tan örnek parçalar alır. Bu parçalardan birer örneği buraya alıyoruz:

Aslı	Tercümesi
	-Bilmece-
Akça kayda kışlamış	Akça nerede kışlamış
Kanlı yerde kışlamış	Ma'lum
Kanı ne çığ yuhamış	Kanı niçin yokmuş
Hep ortada kışlamış	Ma'lum
	-Neşide- ^(*)
Ave kız kim kösene üzre	Selam, kız ki iştiyak üzre
Kıçkırıpsen tengrine	Tanrıya çağırdın
Su'ur ki tîb işitdirdin	Mazhar-ı inayet ve mesmu oldun
Sözünü tenge biriktirdin	Kelam ile lahmi biriktirdin (s.383)

^(*)Makalede bu şiirin orijinal olmadığı, latince'den tercüme edildiği şeklinde bir iddiadan da söz edilir.

-Diğer Bir Parça-

Ave yazıksızlığını	Selam ma'sumiyetine
Arçulab tengri küçerdi	Tanrı arzulararak göçürdü
Aziz boyunun menkükü keke	Aziz vücudunu ebediyete
Olturttu öz öz önünde	Bilhassa seni sağına oturttu (s.386)

Yazının en sonunda Hıristiyan misyonerlerin Kumanlar arasında nasıl cirit attıkları ve yukarıda adı geçen bazı şiirlerin bestelenip erganın ile seslendirildikleri de belirtilir.

Dördüncü sayının beşinci makalesi de üzerinde durulmaya değer. Avram

Galanti'nin^(**) yazdığı bu makale, "*İbrani Lisanının İnkişafına Arapçanın Muaveneti*" adını taşır.

Yazara göre İbranide 19. asrın yarısına gelinceye kadar, Latince gibi ölü bir dildir. İbranice 19. asrın yarısından sonra gelişmeye başlamıştır. Bu gelişimin sebeplerine geçmeden önce yazar, İbranicenin tarihini dört devreye ayırıyor. Bunlar:

1. Sarf-ı İbranice (M.Ö. 6.asra kadar)avam lisanı,
2. Aramca'nın (çöl halkının dili) tesiri altındaki dönem (M.Ö. 6- M.S. 7. asır) Aramca bu devrede avam lisanıdır.
3. Arapça'nın tesiri (M.S. 9-12. asır arası) Arabistan'da yaşamış Yahudilerin dilidir.
4. Hiç bir tesir altında kalmadan Aramca karışık olarak Hahamlara mahsus bir dil şeklinde kullanıldığı dönem (M.S. 12-19. asrın ortaları) Avam tarafından kullanılmıyor.

Yazı, Ahd-i Atik'in, eski İbrani edebiyatının ve İbrani lisanının açıklanması ile devam ediyor. Arapça'nın tesiri, makalenin bir yerinde İbranicenin bozulma sebebi olarak gösteriliyor.

Makaleye Rusya'daki Yahudilerin durumunun tanıtılması ile devam ediliyor. Rusya'daki Yahudilerle ilgili olarak belirtilen şu husus dikkat çekicidir:

Ruslar Yahudi çocuklarını Rus mekteplerine almıyorlardı. Bu durumda çocuklarını okutmak için kendi mekteplerini kuran Yahudiler, bu mekteplerde kendi dillerinde eğitim-öğretim yapmışlardır. Yazara göre, bu durum, İbranicenin ilerleme sebebidir.

Buna karşılık Almanlar, Yahudi çocuklarını kendi mekteplerine kabul etmişler, bu yüzden de Yahudiler Almanya'da özel Yahudi okulları açmaya gerek duymamışlardır. Yazara göre Almanya'daki bu durum İbranicenin Almanya'da gerilemesine sebep olmuştur.

^(**)Avram Galanti: (1873/74-1961): Dârü'l-Funûn Elsine-i Sâmîyye Mukâyeseli Sarfı Mûderrisidir. TBMM'de milletvekilliği de yapmış olan Avram Galanti, "Arabî Harfler Terakkimize Manî Değildir." "Vatandaş Türkçe Konuş" ve "Ankara Tarihi" gibi eserlerin de yazarıdır.

Yazının devamında dünyanın çeşitli yerlerinde faaliyet gösteren Yahudi edebiyat ve ilim adamlarından bahsedilir.

Daha sonra Arapça ve İbranice karşılaştırılır. Aradaki ortak noktalar gösterilir. Mesela, "kopotaym" İbranicede "eldiven" demektir. Bu kelimedeki "-aym" ekinin Arapçada ikili çoğul yapan "-eyn" eki olduğu belirtilir. Yazıda daha böyle bir çok ortak nokta gözler önüne serilir.

Yazının sonunda dikkatimizi çeken hususlardan biri de şudur:

İngiliz ve Alman Yahudileri yazara göre, Arapça kelimeleri kullanmama eğilimi içindedirler. Buna karşılık Mısır Yahudileri ise Arapça kelime kullanma taraflıydılar. Bunun sebebini makalede geçen şu cümlelerde buluyoruz:

"...Gariptir ki, Mısır'daki İngiliz siyasi memurları, Arapçanın her türlü inkişaf kabiliyetinden mahrum bir lisan olduğunu iddia ediyorlar. Halbuki bu vahi zerre kadar, hiç bir ilmi esas müstenit değildir. İngiltere Mısır'ı işgal ettiği günden beri Mısır'ı cahil bırakmak mesleğini tutmuştur."(s.421)

Yani İngilizler, İngilizceyi Mısır'a hakim kılıp orayı tam bir sömürge yapmak istemişlerdir. Fakat kendilerine en büyük engel olarak da Arapçayı görmüşlerdir. Çünkü dil millî şuuru devamlı ayakta tutar. Dil yok edilmeyince de millî şuur yok edilemez. İşte, İngiliz Yahudilerininin Arapçaya tavrı alış bu sebebe dayanıyor.

CİLT I, SAYI 5

Derginin 5. sayısında dil ve edebiyat konulu herhangi bir makale yoktur.

CİLT I, SAYI 6

Altıncı sayının 4. yazısı Avram Galanti'ye ait olup "*Türkiye ve Elsine-i Sâmîyye*" adını taşır. Bu yazı da çok önemlidir.

Yazı, Dârü'l-Fünûna "Elsine-i Samiyye" dersinin konulmasının gerekliliğinin belirtilmesi ve Sami dili ile Türkiye arasında nasıl bir münasebetin bulunduğundan bahsedilmesi ile başlıyor. Sonra Sami adının menşei tanıtılıyor.

Yazıdan öğrendiğimize göre "Sami" adı Hz. Nuh'un evladından olan "Sâm" adından gelmektedir. "Sâmî", 'Sam'a ait, Sam'la ilgili' anlamına gelir.(s.567)

Yazıda daha sonra Sâmilere tarihçesi verilir. Burada geçen şu cümle dikkat çekici:

"Yahudi ulemasından Yehuda bin Kırış Arapça ile İbraniceyi müşâbehetini isbat etmiştir. İbranice ile Arapçanın müşâbeheti ise gayet aşikardır. Zira, eski Yahudi edebiyatının kısm-ı azamı Aramca ile yazılmıştır." (s.568)

Yazının devamında Sâmilere yurtları ile ilgili iki görüşten söz edilir. Bunlar:

"1. Sâmiler tarihi bir zamanda Arabistan'dan çıkmışlar ise de asıl yurtları Mısır'dır.

2. Sâmilere'nin asıl yurdu Arabistan idi."(s.568)

Yazar bu görüŖlerden ikincisi üzerinde karar kıldığını belirtir.

Makalede daha sonra Sâmi dilinin kolları sıralanır. Buna göre Sâmi dilinin "Akadca, Ken'anca, Aramca, cenubi Arapça ve HabeŖçe ile Ŗimali Arapça" adlarıyla anılan kolları mevcuttur. Yazıda Sâmi dilinin bu kolları ayrı ayrı tanıtılır ve her bir kolla ilgili edebiyat ve eserlerden de söz edilir. Ayrıca bu kolların ayrıldığı alt lehçelerden de bahsedilir. Bunlardan Süryanice, özellikle Diyarbakır ve çevresinde kullanıldığı için, yazara göre, Sâmi dili-Türkiye ilişkisini göstermektedir.

Müze-i Hümayun'da Sâmi dilinin değişik kolları veya lehçelerinde yazılan eserlerin mevcut olduğunu da bu makaleden öğreniyoruz.

Yazara göre, Avrupa ve özellikle Almanya'da Dârü'l-Fünûnlarda Elsine-i Sâmiyye son derece önemli bir ders olarak okutulmaktadır. Elsine-i Sâmiyye neden bu kadar önemlidir? Yazar bunun sebeplerini şöyle açıklıyor:

"1. İslâmların ve Yahudilerin Kitâb-ı Mukaddese'si ile bu iki milletten gayrı olan milel-i saire-i Sâmiyyenin kitâb-ı diniyyesi Elsine-i Sâmiyyede yazılmış ve el-yevm Avrupa'da İlahiyat tahsili ilmi bir Ŗekil almış olduğundan edyân u tarih-i edyân ile ciddi bir surette iŖtigal edenler, behemahal Kitâb-ı Mukaddese'si metn-i aslilerinde tetkik etmek mecburiyetindedirler.

2. Elsine-i Sâmiyye, onların yek-diğeri ile olan münasebetini teessirât-ı müteakibelerini ve bahusus iŖtikak cihetlerini gösterir bir zümre-i lisâniyye olduğundan, lisaniyât nokta-i nazarından bir ehemmiyet-i âzimeyi haizdir.

3. Sâmi kitapları hall ü kiraât etmek için elsine-i Sâmiyyeyi bilmek iktiza ettiğinden ve bunların hall ü kiraâtinin tahsiline mukayeseli elsine-i Sâmiyye medar olduğundan, itikad nokta-i nazarından dahi elsine-i Sâmiyye bilinmesi şarttır.

4. Akvâm-ı Sâmiyye tarih, içtimâiyyat ve ulûm ve fûnûnun Ŗu'bât-ı sairesi hakkında Ŗimdiye kadar mevcut vesâik ile elde edilen ve ileride keŖfolunacak vesâik ile elde edilecek ma'lumât, akvâm-ı mezkûrenin tarih, içtimâiyyât ve ulûm u fûnûnun tenvîrine hâdim olduğundan ve olacağından, bu dikkat-i nazardan dahi elsine-i Sâmiyye gayet kıymetli bir vasıta"dır."(s.579)

Yazar, sıraladığı bu sebeplerden dolayıdır ki, İstanbul Dârü'l-Fünûnuna da Elsine-i Sâmiyye dersi konulduğunu ve bunun isâbetli bir karar olduğunu söyler. Bunu hem "ilmî", hem de "vatanî" bir görev kabul eden yazar "Niçin ilmî, niçin vatanî bir görevdir?" sorusunu da şöyle cevaplandırır:

"Vatanî, çünkü, vatanımızda mukîm akvâm-ı Sâmiyyeyi tanımış oluruz. İlmî, çünkü, elsine-i Sâmiyyeyi bilmekle akvâm-ı mezkûrenin metrûkât-ı mazisini kısmen olsun, doğrudan doğruya, yani her daim ulemâ-yı ecnebiyyenin neŖriyatından istifade etmeksizin öğrenmiş oluruz."(s.579-580)

Makale şu cümle ile sona ermektedir:

"Hatime olarak diyebilirim ki, dünyada el-sine-i Sâmiyye ile ezher-çihet ve en ziyade alâkadâr bir memleket varsa, o da Türkiye'dir."(s.580)

CİLT I, SAYI 7

7. sayının 3. yazısı da önemli bir yazıdır. Kelime seçimi ve terminoloji ile ilgili olan bu makaleyi Avram Galanti yazmıştır. Makalenin adı "*İhdâs Olunan Kelimât ve İstilahât Etrafında Bazı Mülâhazalar*"dır.

Makale şu cümlelerle başlamaktadır:

"Terakkinin ve ihtiyâcât-ı zamanînin, lisanların zenginleştirilmesine hâdim olduğu malumdur. Zenginleştirilmesi murat olunan lisan bir takım kavâide tâbidir..."(s.44)

Bu cümlelerden de anlaşılacağı gibi makalenin konusu dili zenginleştirmek, dolayısıyla kelime ve terim türetmektir. Bu nasıl olacaktır? Bu sorunun cevabını makalenin bütününde bulmamız mümkündür.

Yazar bu girişten sonra Meşrutiyet dönemi Türkçe'sine değinir ve lisanın zenginleşmesi konusunda şu görüşü ileri sürer:

"Türkçe Meşrutiyetten evvel, yavaş yavaş zenginleşmeğe yüz tutmuş idi. Meşrutiyetten ve Dârü'l-Fünûnumuzun yeniden ıslahından sonra, lisanımız sür'atle ilerlemiş ve gittikçe ilerlemekte bulunmuştur. Bir lisanın zenginleşmesi, o lisan ile ifade olunan fikirlere lâzım olan kelimelerin hüsn-ü intihab ve isti'malleri ve hususiyet-i ahvâline hâlel gelmemek şartıyla cümlelerinin vuzûhu ile olur."(s.44)

Avram Galanti, daha sonra dil çalışmalarından söz eder. Mısır'a gittiğini ve burada Arapçanın gelişim evrelerini tedkik ettiğini de söyleyen yazar, sonra Osmanlıdaki tercüme kalemlerine değinir. Yazar bu konuda şunları söyler:

"Muhtelif nezâretlerdeki tercüme kalemlerinin lisânen esasları -Nezâret-i mezkûrenin Avrupa ile olan nev-i münasebetine göre- bir değıldir. Mesela, Harbiye Nezâreti tercüme işlerinde en ziyade isti'mal olunan ecnebi lisan Almanca; Bahriye Nâzaretinde İngilizce ve Nezârât-ı sairede Fransızcadır."(s.45).

Bu tercüme daireleri ve nezâretlerin icraatları yüzünden dilimize Almanca, İngilizce ve Fransızca terimler dolmuştur. Yazara göre, batı kaynaklı olan bu terimler aynen alınmayabilir, bunların yerlerine Türkçe karşılıkları türetilbilirdi. Oysa batılı ülkeler birbirlerinden kelime (terim) alırken, ona kendi dillerinin gereğine göre bir ad veriyorlar. Oysa Türkler hangi ülkeden olursa olsun kelime veya terimi aynen alıyorlar. Bu, son derece yanlıştır.

Yazar bu arada "*muadil*" ve "*tercüme*" diye iki terim kullanır ki, bunlar aynı manaya gelmezler. Bir gemicilik tabiri olan "*volies en ciseaux*"a Türklerin "*Ayı bacağı*"

dediğini hatırlatan yazar, bu iki terimin birbirinin tercümesi değil, muadili olduğunu söyler. Yazara göre, bu, söz konusu eşyanın şekline ve vaziyetine göre bir adlandırmadır ve yeni bir terim yapılacaksa bu yola başvurulmalıdır.

Günlük konuşma dilinde kullanılan kelimelere "*tabirât-ı adîyye*", bilim ve sanatla ilgili kelimelere de "*tabirât-ı fenniyye*"(s.46) adını veren yazar, bilhassa *tabirât-ı fenniyye*de çok dikkatli olunmasını ister. Yazar bu konuda makalesinde bolca örnek zikreder. Yazara göre Türkiye'de *tabirât-ı fenniyye* konusunda çok hatalar yapılmıştır.

İhtiyaç anında yeni bir kelime nasıl türetilir? Yazar bu soruya şu cevabı verir:

"Türkçe'ye ithal olunacak yeni kelime ve ıstılahların sırf Türkçe olması iktizâ eder. Mesela, "tramvayların tevkîr mahallî" denecek yerde "tramvayların durak yeri" dense daha hoştur. Bu mümkün olmadığı takdirde, evveleminde kabiliyet-i tasarrufiyyenin vasi' olan Arapça ve sonra Fârisî'den istiare olunabilir. İhdâs-ı kelîmâtta ahengi gözetmek şarttır. Mesela, "trapied" kelimesinin Türkçesi "üç ayaklı", Arapçası "zevâlikdamû'l-selâse", Fârisî "sehpa"dır. Arapça tabiri uzun ve ağır olduğundan, Türkçe veyahut Fârisî tabiri kabul olunabilir."(s.49)

Yazısının bir yerinde ortak kelimelere de değinir yazar. "Mısır'da başka bizde başka manada kullanılan aynı kelimeler vardır."(s.50) diyerek ortak kelimelerin her dilde, hatta aynı dilin lehçelerinde bile aynı manada kullanılamayacağını da hatırlatır. Yazar burada Mısır'daki ilim ve sanat terimlerinden bolca örnek verir. Üstelik bu terimlerin Batı dillerindeki karşılıkları da verilmiştir.

Makale, yazarın yeni kelime ve terim türetme konusundaki 7 maddelik önerisi ile sona erer. bu 7 madde şöyledir:

"1. Ecnebi bir lisandan Türkçe'ye geçecek bir kelimenin ve ba-husus bir ıstılahın doğrudan doğruya tercümesi kabil ise, tercüme etmeli; kabil değilse, o kelime veya o ıstılahtan murat olunan şeyin şekil ve vaziyetine veya ifa ettiği vazifeye göre, mukabil ve münasip bir Türkçe tabir bulmalı.

2. Muhtelif elsine-i ecnebiyyeden muhtelif surette Türkçeye geçen aynı kelimenin Türkçe tercümesi bir olmalı. yani, hiç bir vakit o kelime muhtelif surette tercüme edilmemeli.

3. Ecnebi lisandan Türkçeye geçen ve yalnız bir mana ifade eden bir ıstılahı Türkçe'de birden ziyade mana vermemeli.

4. Bir ecnebi lisanda, aralarında küçük farklar bulunmasından dolayı, muhtelif mana ifade eden muhtelif ıstılahların Türkçeleri dahi muhtelif olmalı.

5. İhdâs olunacak ıstılah, tarifinin manasını tamamen ifade edecek bir surette vâzih olmalı.

6. Mevcut Arapça kelimeler ile yeni *tabirât* teşkil etmek lazım gelir ise, mümkün mertebede kavâid-i mevzuaya riayet etmeli.